

– Р. 72–73. 11. Чернявський А. Д. Антикризисное управління підприємством : навч. посібник / А. Д. Чернявський. – К. : МАУП, 2006. – 256 с. 12. Жарковская Е. П. Антикризисное управление : учебник / Е. П. Жарковская, Б. Е. Бродский. – М. : Омега-Л, 2004. – 336 с. 13. Есакова А. М. Место антикризисного управления в общей стратегии фирмы. Проблемы и опыт антикризисного управления / А. М. Есакова // Сборник материалов Всероссийской научно-практической конференции. – Пенза, 2001. – С. 37–40. 14. Лігоненко Л. О. Антикризисное управління підприємством: теоретико-методологічні засади та практичний інструментарій : монографія / Л. О. Лігоненко. – К. : Наукова думка, 2000. – 390 с.

Рецензент
докт. екон. наук,
професор Назарова Г. В.

Стаття надійшла до редакції
25.03.2011 р.

УДК 331.556.4

П'ятковська О. Р.

ДИНАМІКА ОБСЯГІВ ТА ГЕОГРАФІЧНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЗОВНІШНЬОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ УКРАЇНЦІВ

Анотація. На основі аналізу трансформацій щодо динаміки та географічного розподілу українських трудових мігрантів відносно країн призначення окреслено їх три основні періоди.

Аннотация. На основании анализа трансформаций динамики и географического распределения украинских трудовых мигрантов по принимающим странам выделено три их основных периода.

Annotation. Three periods are allocated, based on the analysis of transformations of dynamics and geographical distribution of external Ukrainian labor migrants concerning receiving countries.

Ключові слова: зовнішня трудова міграція, емпіричні дані, потоки трудової міграції, тенденції міграції.

З набуттям незалежності Україна стала безпосереднім учасником глобальних міграційних процесів, а також важливою компонентою світового ринку праці. Істотне зростання масштабів та інтенсивності світового обміну трудових ресурсів актуалізує дослідження процесу участі в ньому України, визначення її ролі та вагомості.

Метою статті є аналіз динаміки обсягів і географічного розподілу українських трудових мігрантів на основі офіційних та експертних даних.

Дослідження, що присвячені вивченню цієї тематики, в українській науковій літературі здійснювалися Е. Лібановою, О. Малиновською, О. Хомрою, І. Прибитковою, О. Пищуліною та ін. Питанню динаміки міжнародної трудової міграції присвячені дослідження російських вчених Івахнюка І. В., Іонцева В. О., Колосніциної М. Г., Зайончковської Ж. А., Преведенцева В. І., Тюрюканової О. В. та ін.

Перші соціологічні дослідження зовнішньої трудової міграції українців, проведені наприкінці 90-х років минулого сторіччя, зафіксували наявність двох основних напрямів

української міграції: до Російської Федерації та сусідніх з Україною країн Центрально-Східної Європи. Зокрема в соціологічному опитуванні, проведеному в 1996 р. Центром "Соціальний моніторинг" та Українським НДІ проблем молоді, на питання "Яка з країн, на Вашу думку, є найбільш привабливою для тимчасової зайнятості?" 26 % назвали Німеччину, 25 % – РФ, 10 % – Польщу [1, с. 259].

Проте з часом починаємо спостерігати певні зміни в географічних потоках трудової міграції. За даними опитування, проведеного соціологічною фірмою "Социс-Гелап" у січні 1999 р., видно суттєве зменшення привабливості ринку праці Російської Федерації, зокрема бажання працевлаштуватися у цій країні задекларували лише 14 % опитаних [2, с. 12]. Певною мірою це було зумовлене російською економічною кризою 1998 р. і обвалом рубля. Натомість Шенгенський візовий бар'єр на практиці не став перешкодою для просування українців на ринки праці країн ЄС. Особливо привабливими для українських трудових мігрантів з початку 2000 р. виявилися країни Південної Європи, насамперед Греція, Італія, Іспанія та Португалія.

Тим не менше відповідно до даних соціологічного опитування, проведеного Держкомстатом України, за станом на 2000 р. на частку РФ, Польщі та Чехії припало 85 % тих працівників, що мали досвід роботи за кордоном [3, с. 134]. Окрім географічної та культурної близькості, винятковим стимулятором міграції до згаданих країн для українських трудових мігрантів була відсутність з цими країнами візового режиму. За експертними оцінками, за станом на 2001 р. у країнах Східної Європи, що межують з Україною, були зайняті орієнтовно 400 тисяч наших співвітчизників [4, с. 13]. Водночас дані Інституту народознавства НАНУ свідчать про масову нелегальну трудову міграцію до Польщі протягом 1995 – 2003 рр., яка охопила приблизно 1 млн осіб [5, с. 26]. Стосовно Чехії, то стрімке зростання обсягів трудової міграції українців до цієї країни було також спричинене зростанням потреб чеської економіки в іноземній робочій силі, що спостерігалася у цій країні у кінці 1990-х рр. і була зумовлена значним відтоком чеських працівників у західні країни. Окрім того, рівень заробітної плати трудових мігрантів на той час у Чехії був вищий, ніж у Польщі [5, с. 29].

Подібним чином запровадження візового режиму з Чехією, Словаччиною, Польщею та Угорщиною хоча й вплинуло на трудову міграцію українців до цих країн, однак не призвело до суттєвого зменшення чисельності трудових мігрантів на власних ринках праці. Опосередковано це підтверджують дані декількох соціологічних досліджень. Наприклад, опитування, проведене у 2004 р., підтвердило, що значна кількість жителів українського західного прикордоння не вважали, що візи стали на заваді трудовій міграції та загалом виїздам українських громадян за кордон [6, с. 134]. Експертні висновки Інституту народознавства НАНУ свідчать про наступне зростання частки українських трудових мігрантів у Польщі з 2004 р., зокрема з центральних та східних регіонів України і скорочення частки студентів з 2005 р. у зв'язку з запровадженням обов'язкової платної освіти у польських вузах [5, с. 24]. Дані дослідження GfK Custom Research говорять про зростання частки легальних трудових мігрантів з України майже на 10 % з 2006 по 2008 рр. [7].

Процес легалізації трудових мігрантів за кордоном дає можливість достовірніше оцінювати поточну ситуацію та здійснювати стратегічне планування ефективних міграційних процесів. Так, за офіційними даними, за станом на 2009 р. Україна зайняла 5-те місце за кількістю іноземців, що мають право постійного проживання на території Італії, випередивши навіть Філіппіни, Туніс, Індію та Молдову (таблиця) [8].

Таблиця

Кількість іноземних громадян, які мають право на постійне проживання на території Італії за станом на 2009 р.

Країна походження	Кількість осіб
Румунія	796 000
Албанія	441 000
Марокко	404 000
Китай	170 000
Україна	154 000
Філіппіни	114 000
Туніс	100 000
Польща	99 000
Індія	92 000
Молдова	89 000
Загалом 10 країн	2 459 000

Стосовно Португалії, то частка громадян України, які були офіційно зареєстровані в цій країні у 2007 р., склала 9 % щодо громадян інших країн, при цьому Україна зайняла 3-тє місце серед країн – донорів робочої сили до Португалії (випередивши Румунію, Молдову, Анголу та Китай) [9]. За офіційною статистикою Португалії, кількість українських легальних іммігрантів до цієї країни різко зросла протягом 2000 – 2004 рр., але згодом почала скорочуватися (рис. 1). Однак, зважаючи на той факт, що протягом 2001 – 2004 рр. у Португалії було здійснено програму так званої "регуляризації мігрантів", і свій статус легалізувало майже 65 тис. громадян України, динаміка, відображена на рис. 1, на погляд автора, швидше свідчить про зміну статусу, а не чисельності мігрантів.

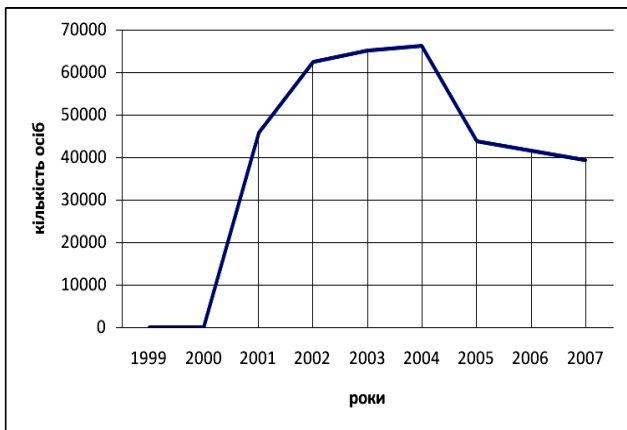

Рис. 1. Динаміка обсягів українських легальних іммігрантів у Португалії 1999 – 2007 рр. [10]

Натомість португальські дослідники вважають, що більше половини усіх українських мігрантів прибули до Португалії протягом 2001 р. [9]. Дану тенденцію підтверджують також дослідження Інституту народознавства НАНУ, підкреслюючи, що масштабне прибуття українців до Португалії припадає на 1999 – 2003 рр., які пов'язані зі збільшенням темпів та обсягів інвестицій у модернізацію інфраструктури цієї країни, що в подальшому зумовило попит на дешеву робочу силу [5, с. 41]. Натомість уже з 2005 р. у зв'язку з погіршенням кон'юнктури на ринку праці кількість українців у Португалії зменшилася удвічі [5, с. 41].

Дані масштабного експертного дослідження, проведеного Держкомстатом України протягом 2005 –

2008 рр., підтверджують наявність двох основних векторів зовнішньої трудової міграції українців: до Росії та до країн ЄС, зокрема Італії, Іспанії, Польщі, Чехії, Португалії та Угорщини (рис. 2) [11]. Як видно, протягом цього періоду інтенсивність міграції до Греції знизилася, натомість міграція до РФ різко зросла.

Рис. 2. Обсяги зовнішньої трудової міграції українців протягом 2005 – 2008 рр. [11]

Експертні дані Інституту народознавства НАНУ також свідчать про скорочення чисельності українських трудових мігрантів у Греції після 2000-го року [5, с. 31]. Загалом згідно з цими даними у 2008 р. у Росії прибуло понад 2 млн українців, Італії – 500 тис., Польщі – понад 450 тис., Іспанії – 250 тис., Португалії – 75 тис., Чехії – 150 тис., Греції – 75 тис., Нідерландах – 40 тис., Великобританії – близько 70 тис., США – близько 500 тис. Таким чином, чисельність трудових мігрантів до США стала співмірна з кількістю мігрантів до Польщі та Італії, а Великобританії – до Греції та Португалії.

Отже, починаючи з 2005 р., спостерігаємо певні деформації та диспропорції щодо географічного розподілу українських трудових мігрантів: по-перше, суттєво зростає кількість трудових мігрантів у РФ; по-друге, скорочується частка українських трудових мігрантів у Греції, Португалії та Чехії, натомість зростає міграція до США та Великобританії.

Однак аналіз динаміки та тенденцій зовнішньої трудової міграції українців ускладнений тимчасовим характером цієї міграції до певних країн (рис. 3).

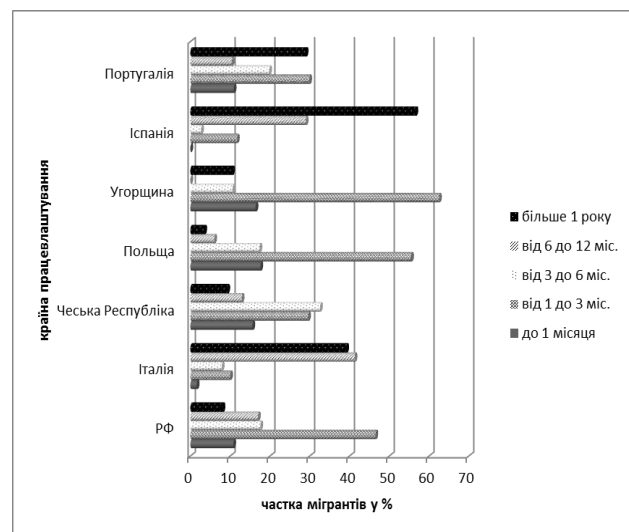

Рис. 3. Тривалість трудової міграції за країнами перебування у % (2005 – 2008 рр.) [11]

Як видно з рис. 3, сезонна міграція властива до таких країн, як РФ, Польща та Угорщина. Відносно висока частка (майже 30 %) тимчасової міграції тривалістю від 1 до 3 місяців, що представлена у Португалії, пояснюється тим, що після 2005 р., як уже наголошувалося, тенденції трудової міграції до цієї країни зазнали певних змін. Тимчасовість працевлаштування в цій країні пояснюється кроковою міграцією, коли українські трудові мігранти почали масово переїжджати з цієї країни до інших країн ЄС.

Таким чином, на основі проведеного аналізу можемо констатувати наявність певних трансформацій щодо динаміки та географічного розподілу трудових мігрантів відносно країн призначення, і окреслити такі їх періоди: 1) до кінця 90-х років – міграція до Росії, Польщі, Чехії; 2) кінець 90-х – початок 2000 р. – скорочення частки мігрантів до Росії та активізація міграції до Греції, Італії, Іспанії, Португалії; 3) зменшення кількості мігрантів до Португалії та Греції, різке зростання обсягів міграції до Росії, США та Великобританії. Тим не менше цей аналіз не є вичерпним, оскільки існує потреба доповнення його подальшими емпіричними оцінками щодо кваліфікаційного, вікового та гендерного розподілу українських трудових мігрантів, а також з'ясування основних чинників та наслідків трудової міграції в Україні.

Література: 1. Шульга Н. Великое переселение народов: репатрианты, беженцы, трудовые мигранты / Н. Шульга. – К.: Ин-т социологии НАН Украины, 2002. – 687 с. 2. Пархоменко Н. Українська трудова міграція до країн Європейського Союзу у дзеркалі соціології: інформаційно-аналітичне видання / Н. Пархоменко, А. Стародуб. – К., 2005. – 115 с. 3. Либанова Э. Формирование потоков трудовых миграций в приграничных регионах Украины / Э. Либанова, А. Позняк // Миграция и пограничный режим: Беларусь, Молдавия, Россия и Украина : Сб. научных трудов. – К., 2002. – С.124–144. 4. Хомра О. Сучасна українська трудова міграція: статус та можливості / О. Хомра // Парламентські слухання "Стан та проблеми правового і соціального статусу сучасної української трудової міграції": інформаційно-довідкові матеріали. – К., 2004. – С. 11–29. 5. На роздоріжжі. Аналітичні матеріали комплексного дослідження процесів української трудової міграції / за ред. І. Маркова. – Львів, 2009. – 248 с. 6. Малиновська О. Україна, Європа, міграція: міграції населення України в умовах розширення ЄС / О. Малиновська. – К.: Бланк-Прес, 2004. – 171с. 7. Правовий та соціальний виміри міграції: що отримують, втрачають і чого потребують на батьківщині українські трудові мігранти. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.openukraine.org/doc/migration/Presentations/present_%20OpenUkraine.ppt. 8. Italy. Cultural Minorities, Groups and Communities [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.culturalpolicies.net/web/italy.php?aid=421>. 9. Fonseca L. M. Ukrainian Migration into Portugal; a Geographical Approach [Electronic resource] / L. M. Fonseca. – Access mode : <http://www.openukraine.org/doc-/migration-/Presentations/UkrainiansPortugalFonsecaEsteves.ppt>. 10. Національний інститут статистики Португалії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ine.pt. 11. Зовнішня трудова міграція населення України / за ред. Е. М. Либанової. – К.: ДП "Інформаційно-аналітичне агентство", 2009. – 120 с.

Рецензент
докт. екон. наук,
професор Назарова Г. В.

Стаття надійшла до редакції
11.03.2011 р.

УДК 336.71

Шморгай М. Б.
Кривень Н. В.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОГО МІКРОКРЕДИТУВАННЯ МАЛОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Анотація. Розглянуто вплив фінансово-економічної кризи на банківське мікrokредитування малого бізнесу в Україні. Проведено статистичний аналіз ринку мікrokредитування малого бізнесу та досліджено сучасні тенденції розвитку банківського мікrokредитування. Розроблено практичні рекомендації щодо подальшого розвитку програм мікrokредитування малого бізнесу в Україні.

Аннотация. Рассмотрено влияние финансово-экономического кризиса на банковское микрокредитование малого бизнеса в Украине. Проведен статистический анализ рынка микрокредитования малого бизнеса и исследованы современные тенденции развития банковского микрокредитования. Разработаны практические рекомендации касательно дальнейшего развития программ микрокредитования малого бизнеса в Украине.

Annotation. The influence of financial economic crisis on the banks of small micro business in Ukraine is considered. A statistical analysis of market micro and small businesses about the current trends in micro credit bank is held. Practical guidelines concerning the further development of microcredit programs small business in Ukraine are developed.

Ключові слова: малий бізнес, банк, мікrokредит, мікrokредитування, міжнародна програма, тенденції розвитку, фінансово-економічна криза.

За останні роки українські банки значно просунулися в розвитку, наростили свій капітал та розширили мережу, однак якість фінансових послуг, які вони надають, ще залишається на досить низькому рівні. Так, сукупний банківський кредит приватним позичальникам складає лише 40 % вітчизняного ВВП, у той час як у західних країнах цей показник перевищує 200 %. Вітчизняний малий бізнес вкрай потребує фінансової підтримки банків. Тому аналіз тенденцій розвитку мікrokредитування банківським сектором бізнесу допоможе окреслити шляхи подальшого розвитку мікrokредитування та його значення у зростанні економіки країни та банківського сектору зокрема. У зв'язку з цим актуальним є питання характеристики умов, які будуть сприяти подальшому наданню мікrokредитів малому бізнесу в Україні.

Питанням розвитку банківського мікrokредитування малого бізнесу в Україні займаються вітчизняні науковці Барановський О. І., Варналій З. С., Вовчак О. Д., Ковалевська Н. Ю., Козоріз М. А., Кузнецова А. Я., Ляпіна К. М., Слав'юк Р. А., Смовженко Т. С., Реверчук С. К. та ін. Вивчення опублікованих за цією тематикою робіт та практичних розробок дозволили зробити висновки про те, що в наукових працях названих науковців досліджуються проблеми мікrokредитування малого бізнесу без ураху-